

myth about Sarmatians' origin of people who are mentioned in ancient sources) from the position of a nostalgic myth. The nostalgic myth refers to mnemotopes – the places of memory that are connected with cultural space.

During the period of the Rzeczpospolita (The Polish–Lithuanian Commonwealth), myths about the common origins of the Polish and the Ukrainian peoples were formulated in the «Sarmatian» discourse. In the times of Baroque and Romanticism, Polish Catholic writers glorified Ukraine in their works, which regionally belonged to «Kresy Wschodnie» (the Eastern Borderlands).

Cultures of different peoples, that have approximately the same level of development, can have the ability of the open dialogue, the constant exchange of ideas and cultural texts inside of border territorial and (not only) state formations. The researchers accentuate the polyethnic and polyreligious subculture of Ukrainian-Polish borderlands.

This standpoint is the most clearly represented in the Latin poem «Camoenae Borysthenides» (1618) by Jan Dombrowsky. In this Kyiv-centric poem, Kyiv is described as the capital of Sarmatia within the historical period from the legendary Prince Kyi and to the present times.

Kresy are represented not only as a fact of historical geopolitics, they are a part of literature and mythopoeitics. Landscapes of the Eastern Borderlands perform the functions of «places of common memory» and can discover the historical past. Consequently, Kresy should be considered as a universal archetype that has been developed into a «myth of Kresy» on the territory of the borderlands. That is why there is a large number of hidden Polish and Ukrainian identification toposes, primarily in the context of courage, chivalry and love for the Native Land. The Ukrainian «sarmatian people» are an ethnoconfessional community with the common historical origin, destiny, language, territory, which, however, existed on the borders of another state between the orderly political space and the chaos of the Great Steppe.

The image of the Ukrainian Sarmatian was embodied in the form of a «knight». It did not demand a compulsory noble origin. The Ukrainian Sarmatian had to serve heroically on the defence of the fatherland from external enemies. After the co-opting to the Russian Empire, the «Sarmatian myth» was transformed into a «Khazar myth», which can be considered as a stage of development of the national «Cossack myth». Nowadays, the Ukrainian-Polish border (Kresy) should not be a barrier, but a bridge to a common European space.

Key words: *identity, Kresy, Sarmatian myth, Ukrainian-Polish borderland.*

УДК14(430)"18"Дільтей

А. Є. Дорога

ТЕОРІЯ ПЕРЕЖИВАННЯ ВІЛЬГЕЛЬМА ДІЛЬТЕЯ В КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Представлено розвиток дослідницької боротьби німецького вченого за звільнення гуманітарного знання від впливу природничо-наукових методів, розглянуто суперечності Дільтеєвої методології гуманітарних наук. У статті висвітлюється вплив видатного німецького філософа і вченого В. Дільтея на розвиток філософської і наукової думки. Основну увагу зосереджено на методологічній ролі категорій «життя», «переживання» у самотутній концепції історичного пізнання В. Дільтея.

Ключові слова: методологія, життя, переживання, історична свідомість, історичне пізнання.

Основна причина актуальності звернення до творчості Вільгельма Дільтея – це відсутність спільної для природничих та гуманітарних наук методологічної бази, що сприяла б синтезу головних напрямів пізнавальної діяльності. А творчий доробок класика філософської герменевтики дозволяє зануритись у цю проблематику, привертаючи увагу дослідників до цього напрямку. Крім того, посилення інтересу до багатогранної постаті німецького мислителя потребує подальшого осмислення його ролі в історії філософської та наукової думки.

Творчість В. Дільтея в контексті проблем методології гуманітарного знання привертає постійну увагу дослідників. Серед досліджень і публікацій останніх років слід відмітити ґрунтовну аналітику герменевтичного розуміння досвіду та засад Дільтеєвої герменевтики у статтях А. Л. Богачова (2009, 2010) [2; 3], розгляд основних аспектів методології гуманітарного пізнання В. Дільтея Л. Ю. Писарчиком (2011) [9], аналіз єдності освіти і культури в працях Дільтея О. Є. Смолинською (2013) [11], висвітлення розвитку ідеї герменевтичного кола у творах Дільтея Р. М. Хамітовим. (2014) [14], дослідження цим же автором переживання в структурі гуманітарного знання В. Дільтея (2016) [13].

Мета даної статті – проаналізувати вплив В. Дільтея на розвиток філософської і наукової думки, представити дослідницьку боротьбу німецького вченого за звільнення гуманітарних наук від впливу природничо-наукових методів, розкрити методологічну роль категорій «життя», «переживання» у самотній концепції історичного пізнання В. Дільтея, окреслити перспективи подальших досліджень його творчого доробку.

Представник «філософії життя» німецький філософ, психолог та історик культури свого часу представив одну з найцікавіших концепцій гуманітарного пізнання. Німецький вчений обстоював принципову відмінність предмету природи і предмету людського світу в гносеологічному відношенні, ставив за мету звільнення гуманітарного знання від природничо-наукових методів. Основою гуманітарного пізнання класик філософської герменевтики визнавав цілісну людину, її живий зв'язок зі світом та іншими індивідами. Наукою, що уособлює своєрідність гуманітарного пізнання, Дільтей вважав історію. За Дільтеєм, гуманітарний підхід до вивчення людини мусить бути заснований на принципах історизму, системності та розвитку і передбачати вивчення життя з середини самого життя.

Поняття «життя» – фундаментальна категорія наукового мислення В. Дільтея. Зразу відмітимо, що поняття «життя» вживається ним синонімічно поняттю «історична дійсність» і їх рівнозначність не викликає жодного сумніву. Адже для вченого історія – це життя, що розглядається з точки зору цілісного людства. А життя – спосіб буття людини в культурно-історичній реальності і сама ця реальність. Життя всеохопне, здатне творити з себе все нові і нові форми духу. Воно потребує розуміння себе і продуктів своєї діяльності. Але для людини життя багато в чому незрозуміле, не пояснене на підставі життєвого досвіду і тому ніколи повністю не усвідомлене [8, с. 64].

Життя, за Дільтеєм, полягає у взаємодії живих істот, взаємодії особистостей у певних зовнішніх умовах. Психофізичний процес, що згідно нашого розуміння, має початок і кінець у часі, для зовнішнього спостерігача є чимось самототожним завдяки автономності тілесних проявів. Кожному елементу цього психофізичного процесу притаманний свідомий зв'язок з іншими елементами завдяки якомусь типовому переживанню неперервності, взаємопов'язаності та самототожності процесу.

Таким чином, життя – це взаємозв'язок різних взаємодій за умови певних стосунків між собою, підлягаючих закону причинності об'єктів природи і охоплюючих також сферу психічних процесів, притаманних живим тілам. В. Дільтей одним з перших підкреслював у переживанні важливість не тільки причинно-наслідкових зв'язків, а й відношень мотивації, що внутрішньо переживаються.

Дільтей постійно нагадує, що життя визначене просторово і в часі. Саме часом визначається і цілісний характер життя, і притаманні йому процеси розпаду. Життя існує в часі як певний взаємозв'язок. Життя і переживання володіють своєрідним відношенням елементів до цілого. Елементи значущі для цілого.

У концепції В. Дільтея відношення елементів життя до цілого характеризується поняттям «значення». Детально роль цього поняття у теорії німецького мислителя розглянута нами в одній з попередніх публікацій [8, с. 64]. У даному контексті важливо звернути увагу, що значення – це особливий вид співвідношення елементів життя з цілим. Осягається людиною це значення через спогади чи можливості майбутнього. Принцип переживання, за В. Дільтеєм, полягає у даності всього існуючого лише в теперішньому. Навіть якщо переживання стосується минулого, воно дане нам як переживання у теперішньому. За відсутності живої безпосередньої емоційної реакції її місце заступає оціночне судження, за яким стоїть в даний момент не актуалізоване стійке почуття, колись пережита емоційна реакція. Тому Дільтей вважає переживання більш повним і узагальненим відносно свідомості. Поняття «значення» використовується, передусім, у процедурі розуміння. І включає тільки відношення зовнішнього, чуттєвого до чогось внутрішнього.

Кожний прояв життя має значення, оскільки він щось виражає. І вказує на щось, що належить життю. Життя саме по собі не означає чогось іншого, зовнішнього стосовно його. Виходячи з окремих подій життя, людина прагне віднайти спосіб взаємозв'язку, притаманний самому життю. У всьому, що корисно для цього взаємозв'язку, має бути і те, що засвідчує значення життя.

Осягаючись із абсолютно різних точок зору, життя відкриває людині зовсім різні сторони. У спогаді особливого статусу набуває значення; теперішньому людина надає негативної чи позитивної оцінки, вирізняючи у такий спосіб цінності; у прагненні майбутнього виникають категорії мети та ідеалу.

Тільки у співвідношенні значення життєвих процесів з розумінням і смислом життєвого цілого взаємозв'язок, притаманний самому життю, набуває адекватного втілення. Головним же «інструментом» виявлення цього взаємозв'язку В. Дільтей вважає антропологічну рефлексію. Серйозну увагу цьому питанню теоретик приділив у відомій роботі «Описова психологія» [6].

Антропологічна рефлексія, за Дільтеєм, може виявляти типологію та фіксувати значення взаємозв'язків у цілісності життя. Оскільки погляд на власне життя пов'язаний з розглядом життя інших осіб, а переживання і розуміння власної самості – з розумінням інших людей і осягненням життя людства, то виникають узагальнення, в яких по-новому виражені ціннісні смисл і ціль життя. Вони утворюють своєрідний пласт між життям і його відображенням у мистецтві та всесвітній історії.

На думку Дільтея, життя є комплексом величезної кількості взаємозв'язків. Причина утворення цих взаємозв'язків – постійне набування нових переживань на основі переживань попередніх. В. Дільтей назвав це «придбаними взаємозв'язками душі». Наслідком природи цього процесу є певна тривалість і неперервність взаємозв'язків попри всю їх плинність. На думку німецького вченого, цей процес є сутністю духовного життя. Сутність постійно змінюється. Але зміна, викликана зовнішнім впливом на єдиний життєвий взаємозв'язок, разом з тим, визначена цим

взаємозв'язком. У такий спосіб формується характер будь-якого життєвого процесу. У всьому дієва та сама сутність. Завжди існує межа можливостей, однак існує і свобода вибору між ними, що викликає почуття перспективи руху вперед і реалізації нових можливостей власного буття. Розвиток, за Дільтеєм, полягає у внутрішній визначеності процесу життя, направляючій прогресивні зміни.

Початкові переживання мають індивідуально-типологічні особливості, зовнішньо виражені у типі світогляду людини; світогляди уявляють собою правильні системи, в яких виявляється будова душевного життя людини; переживання об'єктивується в світогляді, тому й вивчатись має через нього. Розвинувшись із певної структури переживань, світогляд запроваджується у людське життя, в зовнішній світ і глибину самої душі. Світогляд – найбільш повне втілення переживання, здатне здійснювати зворотній вплив на власну основу, початкове переживання. Саме світогляд надихає на творчість і дозволяє людині досягати свободи з метою перетворення себе і світу.

Душевне життя людини В. Дільтей описує у параметрах внутрішньої структури, «архітектоніки», в якій зв'язаність устремлінь, пристрастей, страждань і долі в цілому опосередковується початковими (безпосередніми) переживаннями. Ця структура охоплює не тільки всю усвідомлену сферу, але й взаємовідношення індивіда з його культурно-історичним середовищем, виходить за межі «чистої» свідомості. Крім того, переливи душевних станів із одного в інший відносяться до галузі внутрішнього досвіду і переживаються людиною. В. Дільтей називає їх «структурними зв'язками». Розвиток душевного життя кожної людини має універсальний (загальнолюдський) характер і відбувається під впливом трьох класів умов: стан і розвиток тіла, вплив оточуючого (фізичного) середовища, вплив духовного світу.

В. Дільтей запропонував використання в педагогіці та психології тріади переживання – вираження – розуміння (замість загально визнаної «споглядання – мислення – дія»). Кожне переживання виражає себе, а вираження завжди є вираженням переживання. Вираження – це об'єктивація творчої дії, що ґрунтується на переживанні. Розуміння – творча дія, що може бути об'єктивована в якості нового вираження. Розуміння – це процес цілісного душевно-духовного переживання, задля пізнання себе в інших. Розуміння виступає головним у тріаді «переживання – вираження – розуміння». Воно завершує ланцюг саморозвитку життя. Переживання, вираження і розуміння утворюють своєрідне коло відношень. Переживання є одночасно усвідомлення переживаючого, але це ще не прояснене усвідомлення, оскільки життя ще не доведене до свідомості, це доведення здійснюється тільки через розуміння. Розуміння є процесом, в якому від чуттєвих проявів духовного життя останнє приходить до самопізнання.

Свого часу, аналізуючи можливості культурологічного осягнення історії, ми звертали увагу, що ірраціональна концепція історизму Дільтея передбачає критику попередньої аксіоми про закономірність історичного розвитку, прогресу та заперечення можливості історичного передбачення. Для нього історія є ірраціональним потоком, що формує людську сутність, визначаючи її характерні риси та якості. Для Дільтея принцип єдності історичного процесу втрачає свою значущість: він заперечує конструювання єдності універсально-історичного смислу та цілісності історії. Дільтей постійно і рішуче критикує позитивістську редукцію історичного світу до природи за допомогою каузально-детерміністської схеми [7].

У контексті розробки методології історичного пізнання, Дільтей заміщує визначальний гегелівський розум життям в його цілісності, переживанні, розумінні. Історія, історичний життєвий взаємозв'язок у Дільтея виступає не історією розуму, а

історією духу, дух же сам є продуктом історичної діяльності. Головною характеристикою дільтейського історизму є зведення осягнення історії до «переживання» як головного інструменту історика.

Як бачимо, Дільтей не надавав серйозного значення історичній дистанції та історичності людського існування. Нехтування конкретністю життя як приналежністю людини історичній комунікації, за точним спостереженням А. Л. Богачова, не дозволило Дільтею розв'язати проблему «співіснування психіко-гуманітарного розуміння і фізико-природничого пояснення» [2]. Одна з пасток, у яку потрапив німецький дослідник, полягала у протиріччі між його психологічним обґрунтуванням наук про дух і потрібним герменевтичним обґрунтуванням «пізнання тих формоутворень об'єктивного духу, чий зміст неможливо відтворити через генетичні реконструкції в психіці» [2]. Ці завдання в історії гуманітарної думки у подальшому вирішували Е. Гуссерль та Г. Г. Гадамер.

Отже, можемо підсумувати: В. Дільтей проаналізував розуміння як особливий акт, що сприяє інтерпретації істориком всіх форм культурної творчості як вияву покладеного в підґрунтя світогляду; цей метод інтерпретації назвали герменевтикою. Теорія Дільтея знайшла подальший розвиток в розробці методології історичного пізнання представників Баденської школи неокантіанства В. Віндельбанда та Г. Рікєрта. Критична філософія історії Дільтея та представників Баденської школи неокантіанства заклала основи для подальших теоретичних розробок в контексті нових історичних реалій ХХ ст. і переосмислення принципу історизму як методологічного ґрунту історичного пізнання.

Перспективу подальших досліджень творчого доробку В. Дільтея вбачаємо в аналітиці його тріади переживання, вираження, розуміння у співвідношенні з проблемою структури гуманітарного знання. Крім того, у загальному ході розвитку методології гуманітарних наук на перший план виходить проблема суб'єкта й об'єкта в гуманітарному пізнанні, якій Вільгельм Дільтей приділив серйозну увагу.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2017

Список використаної літератури

1. Бердяев Н. А. Опыт парадоксальной этики / Н. А. Бердяев. – Москва : АСТ; Харьков : Фолио, 2003. – 701 с. ; Berdyaev N. A. Opyt paradoksalnoy etiki / N. A. Berdyaev. – Moskva : AST; Kharkov : Folio, 2003. – 701 s.
2. Богачов А. Л. Засади й апорії Дильтеяєвої герменевтики / А. Л. Богачов // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2010. – № 16–17. – С. 147–153 ; Bohachov A. L. Zasady u aporii Dyltaievoi hermenevtyky / A. L. Bohachov // Filosofski problemy humanitarnykh nauk. – 2010. – № 16–17. – S. 147–153.
3. Богачов А. Л. До історії герменевтичного розуміння досвіду [Електронний ресурс] / А. Л. Богачов // Філософські проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11460.html> ; Bohachov A. L. Do istorii hermenevtychnoho rozuminnia dosvidu [Elektronnyi resurs] / A. L. Bohachov // Filosofski problemy humanitarnykh nauk : zb. nauk. prats. – Rezhym dostupu : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11460.html>
4. Дильтей В. Категории жизни / В. Дильтей // Вопросы философии. – 1995. – № 10. – С. 129–143 ; Diltey V. Kategorii zhizni / V. Diltey // Voprosy filosofii. – 1995. – № 10. – S. 129–143.
5. Дильтей В. наброски к критике исторического разума / В. Дильтей // Вопросы философии. – 1988. – № 4. – С. 135–153 ; Diltey V. Nabroski k kritike istoricheskogo razuma / V. Diltey // Voprosy filosofii. – 1988. – № 4. – S. 135–153.
6. Дильтей В. Описательная психология / В. Дильтей. – Санкт-Петербург :

Алетейя, 1996. – 160 с. ; Diltey V. Opisatel'naya psikhologiya / V. Diltey. – Sankt-Peterburg : Aleteyua, 1996. – 160 s.

7. Дорога А. Є. Культурологічний аспект еволюції історичної свідомості / А. Є. Дорога // Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія. – 2017. – Вип. 13. – С. 45–52 ; Doroha A. Ye. Kulturolohichnyi aspekt evoliutsii istorichnoi svidomosti / A. Ye. Doroha // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Filosofiia, kulturolohiia, sotsiologiia. – 2017. – Vyp. 13. – S. 45–52.

8. Дорога А. Є. Культурфілософська аналітика феномену переживання в контексті «Філософії життя» / А. Є. Дорога // Культурологічна думка. – 2016. – № 10. – С. 61–68 ; Doroha A. Ye. Kulturfilosofska analityka fenomenu perezhyvannia v konteksti "Filosofii zhyttia" / A. Ye. Doroha // Kulturolohichna dumka. – 2016. – № 10. – S. 61–68.

9. Писарчик Л. Ю. Основные аспекты методологии гуманитарного познания в работе В. Дильтея «Введение в науки о духе» / Л. Ю. Писарчик // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2011. – № 7(126). – С. 68–77 ; Pisarchik L. Yu. Osnovnye aspekty metodologii gumanitarnogo poznaniya v rabote V. Dilteya «Vvedenie v nauki o dukhe» / L. Yu. Pisarchik // Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2011. – № 7(126). – S. 68–77.

10. Риккерт Г. Философия истории / Г. Риккерт // Риккерт Г. Философия жизни / Г. Риккерт. – Київ : Ника-Центр : Вист-С, 1998. – 144 с. ; Rikkert G. Filosofiya istorii / G. Rikkert // Rikkert G. Filosofiya zhizni / G. Rikkert. – Kiiv : Nika-Tsentr : Vist-S, 1998. – 144 s.

11. Смолинская О. Е. Идея единства образования и культуры в трудах Ф. Ницше, В. Дильтея, А. Бергсона / О. Е. Смолинская // Научный диалог. – 2013. – № 8 (20). – С. 36–50 ; Smolinskaya O. Ye. Ideya edinstva obrazovaniya i kultury v trudakh F. Nitshe, V. Dilteya, A. Bergsona / O. Ye. Smolinskaya // Nauchnyy dialog. – 2013. – № 8 (20). – S. 36–50.

12. Трельч Э. Историзм и его проблемы / Э. Трельч. – Москва : Юрист, 1994. – 719 с. ; Trelch E. Istorizm i ego problemy / E. Trelch. – Moskva : Yurist, 1994. – 719 s.

13. Хамитов Р. М. Переживание в структуре гуманитарного знания В. Дильтея / Р. М. Хамитов // Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология. – 2016. - № 3(35). С. 76–81 ; Khamitov R. M. Perezhivanie v strukture gumanitarnogo znaniya V. Dilteya / R. M. Khamitov // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filosofiya. Sotsiologiya. Politologiya. – 2016. - № 3(35). S. 76–81.

14. Хамитов Р. М. Историческое развитие идеи герменевтического круга от Фридриха Аста до Вильгельма Дильтея / Р. М. Хамитов // Актуальные проблемы социальных наук : XV Всероссийская конференция молодых учёных / под ред. И. А. Ершовой, Ю. Н. Кириленко. Томск : Издательский Дом Томского государственного университета. – 2014. – С. 72–74 ; Khamitov R. M. Istoricheskoe razvitie idei germenevticheskogo kruga ot Fridrikha Asta do Vilgelma Dilteya / R. M. Khamitov // Aktualnye problemy sotsialnykh nauk : XV Vserossiyskaya konferentsiya molodykh uchenykh / pod red. I. A. Yershovoy, Yu. N. Kirilenko. Tomsk : Izdatelskiy Dom Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2014. – S. 72–74.

A. Doroga

WILHELM DILTHEY'S THEORY OF THE EXPERIENCING IN THE CONTEXT OF THE METHODOLOGY OF HUMANITARIAN KNOWLEDGE

The purpose of this article is to analyze Dilthey's impact on the development of philosophical and scientific thought, to imagine the research struggle of this German scientist for the liberation of humanities from the influence of natural methods, to reveal the methodological role of the categories of "life" and "experiencing" in the original concept of historical knowledge of W. Dilthey, to outline the prospects for further research of his work.

The author used primary scientific sources, monographs, journal publications and applied historical and analytical research methods on the stated problem.

The article states that life and life process is a complex of relationships for Dilthey. These relationships are formed due to the constant achievement of new experiences based on previous experiences. Dilthey called it "acquired relationships of the soul". The consequence of the nature of this process has certain duration and continuity of relationships despite their fluidity. This condition is inherent in the spiritual life; the researcher identified this category as "entity".

The author found out that understanding of man and his world is through experiencing of the integration of reality. Experiencing includes almost all the contents of consciousness and it largely coincides with life itself. Through the experiencing the elements of the objective external world are included in individual perception, which is an attempt to weaken the opposition through the "subject-object". Feelings (internal experience or experiencing) are life, not a cognitive relation to the world, because the fullness of life is disconnected between the subject and the object in the world.

Developing methodological problems of historical knowledge, Dilthey, in place of defining Hegel's mind, puts the life in its integrity with experiencing and understanding. The life of historical relationship, the history of Dilthey, is not a history of mind and spirit, because spirit itself is the product of historical activities. The main characteristic of Dilthey's historicism is the construction of the study of history to "experiencing" as a tool of any historian.

The novelty of the article lies in the study of the methodological role of the categories of "life" and "experiencing" in the original concept of W. Dilthey.

The author will study further W. Dilthey's creative heritage in the context of intelligence of his triad in relation to the problem of the structure of humanitarian knowledge.

Key words: *experiencing, historical consciousness, historical knowledge, life, methodology.*

УДК 392.61:316.72

О. О. Кухаренко

ТРАДИЦІЙНІ ОБРЯДОВІ ЕЛЕМЕНТИ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ Й МАСКУЛЬТУРІ

Розглянуто трансформації, в яких із тотемного свята повстають інші обрядові дії й видовищні твори мистецтва. Статевий акт у них був заміщений символікою, сталою лишилася лише композиція. Такі вимоги висувалися до культу родючості,